

Заболотська О. О.

Херсонський державний університет

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЛЮДСТВО В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНОТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧКИ «INTERSTALLER»)

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення засобів актуалізації концепту ЛЮДСТВО в англійськомовному кіно тексті. Виявлено, що сам феномен цікавить науковців, дослідників, філософів з давніх часів. В усі епохи існування людства цей феномен трактували в різних поняттях та своє реальне значення він отримав лише в часи масштабної глобалізації. Ретроспективний аналіз наукової літератури довів відсутність розвідок з цієї проблематики в царині когнітивної лінгвістики та концептології. Частіше цей феномен досліджується у філософському та соціопсихологічному ракурсі. Крім того, даний феномен не розглядався і у площині кіно дискурсу, зокрема кіно тексту що і обумовило актуальність даного дослідження. У статті висвітлюються структурні компоненти номінативного поля концепту ЛЮДСТВО (до ближньої периферії номінативного поля концепту ЛЮДСТВО входять мовні одиниці: mankind, human society, people, humankind, community. дальня периферія об'єднує такі лексеми як: world, public, populace, mass, species) та надається його характерні ознаки відповідно до таксономії концептів за А.Приходько як антропоцентричного, універсального, непараметричного та нерегулятивного конструкта. Аналіз мовного матеріалу кіно тексту стрічки «Інтерстелар» дав підстави виокремити засоби актуалізації концепту ЛЮДСТВО до яких відносимо: концептуальні метафори, інтертекстуальний алюзивний сюжет, нелінійний час та наявність дейктичних і атитюдних світів. Інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналіз сприяли вилученню мовних одиниць, які актуалізують концепт ЛЮДСТВО і реконструюють концептуальні метафоричні схеми: HUMANITY IS SALVATION, HUMANITY IS SEARCHING of a NEW HOME, HUMANITY IS RESURRECTION, HUMANITY IS LIFE, HUMANITY IS SACRIFICE, HUMANITY IS A SPECIES, HUMANITY IS BETRAYAL, HUMANITY IS DELUSION, HUMANITY IS LOVE, HUMANITY IS SOCIAL UTILITY, HUMANITY IS SOCIAL BONDING, HUMANITY IS CHILD REARING.

Ключові слова: концептуальні метафори, інтертекстуальний алюзивний сюжет, нелінійний час, дейктичні та атитюдні світи.

Постановка проблеми. Феномен людство завжди було у фокусі уваги науковців і дослідників в різних галузях освіти та людської діяльності. В різні часи дане поняття розглядали синонімічно до людини, роду, народу, нації. Витоки цього поняття досліджувалися в мовознавстві (В. Гумбольдт, О. Потебня, Ф. де Соссюр, М. Бахтин), психології (К. Юнг, Э. Фромм, К. Хорни); в культурології (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Навіть першим, хто вживав поняття «людство» разом з поняттям «людський рід», був Джерард Уинстэнли (1609–1652). Але тільки у часи глобалізації це поняття переосмислилося відповідно до геополітичних, економічних і культурних викликів (міжнародний ринок праці, розширення системи транснаціональних корпорацій; міграція фахівців; глобальне забруднення навколишнього середовища; зникнення природних ресурсів; сві-

тові війни; освоєння космосу; поява Інтернет комунікацій та соц. мереж) і вживається частіше за інші синонімічні поняття. Аналіз наукової літератури з даної проблематики довів відсутність вивчення даного феномена в царині когнітивної лінгвістики та концептології. У цьому ключі дана розвідка є актуальною і спрямована на вивчення засобів об'єктивації концепту ЛЮДСТВО у площині англійськомовного кіно тексту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням поняття «кіно текст» в різних його аспектах займалися такі українські науковці як: Н. Бухольц, А. Валькова, О. Воробйова, А. Ганжа, Н. Голубенко, Я. Гринів, Г. Гулієва, Т. Журавель, Н. Лютянська, К. Кирейко, Т. Крисанова, М. Мельник, В. Павлика, О. Підгрушна Ю. Плетенецька, Ф. Прилипка, А. Руда, Т. Сіроштан, А. Солодка, С. Федоренко, Г. Шумицька. Серед зарубіжних

учених ця проблема висвітлена в доробках Р. Бірна, Д. Борвелла, Дж. Гіббса, Д. Пай, М. Тулана. Концепт ЛЮДСТВО не знайшов належного відображення в сучасній вітчизняній лінгвоконцептології. Частіше цей феномен досліджується з філософського та соціопсихологічного погляду (Т. Андрєєва, Г. Сомія, Софія Розенфельд (Sophia Rosenfeld), Давід Стерн (David Stern). Натомість вітчизняна науковця Ж. Колоїз виявила концепт ЛЮДСТВО та його лінгвістичну інтерпретацію в поетичних текстах Ліни Костенко [5].

Постановка завдання. Метою статті є – визначити засоби актуалізації концепту ЛЮДСТВО в англійськомовному кіно тексті «Інтерстеллар».

Виклад основного матеріалу. Поняття ЛЮДСТВО словник М. Webster тлумачить як: 1) *all people of the Earth, mankind, human society*; 2) *people who live now and become the contemporaries to a certain person or some significant event*; 3) *a large number of people united by certain positive traits* [16].

Синонімами до даного поняття є мовні одиниці *mankind, human society, world, community, human-kind*. Таким чином, до ближньої периферії номінативного поля концепту ЛЮДСТВО входять мовні одиниці: *mankind, human society, people, human-kind, community*. Дальня периферія об'єднує такі лексеми як: *world, public, populace, mass, species*.

Відповідно до таксономії концептів А.М. Приходька, концепт ЛЮДСТВО виокремлюємо як антропоцентричний, універсальний, непараметричний, нерегулятивний концепт [8].

Для реалізації мети даної статті необхідно охарактеризувати поняття «кіно текст». Загальне його розуміння тлумачить літературознавча енциклопедія – як «технічно диференційовану динамічну знакову ситуацію, що є сукупністю структурних елементів кіно мови у рамках кінематографічного твору, яка відправляє, відповідно до жанрової специфіки, реципієнтові (глядачеві) певне інформаційно емоційне повідомлення. Лінгвістична система кіно тексту як предмет кіно/відеоперекладу включає в себе: титри і написи, що є складовою частиною фільму; усну складову (вербальне мовлення акторів, закадровий текст, пісня і т.ін.)» [4]. Сара Козлофф [11] акцентує увагу на лінгвістичній складовій мови кіно тексту. Спираючись на лінгвістичну складову виявляємо мовні одиниці, які лежать в основі осмислення концепту ЛЮДСТВО в кіно тексті стрічки «Інтерстеллар».

Фільм режисера Крістофера Нопанна розповідає про тяжкі часи для людства, коли пісчані бурі, спричинені кліматичними змінами, зруйну-

вали майже всі культури, які вирощували фермери і люди були на грані голоду і вимирання. Тим часом науковці та астронавти почали шукати нові планети і цивілізації, які були придатні до умов життя людей. Головний герой стрічки містер Купер – льотчик, інженер, який займався розробкою літаків, що працюють на енергії сонця та інших приладах, професіонал своєї справи, був змушений змінити професію на фермера, щоб вижити.

Кожного дня в домі Купера відбуваються містичні події: його донька Мерфі впевнена, що в будинку мешкає привід або полтергейстер, який руйнує її речі, викидає книги з полиць або відкриває вікна і двері. Одного разу це створіння залишає записку із зашифрованим повідомленням. Розкодування цього повідомлення приводить Купера та його доньку до таємничої космічної станції НАСА, де вони знайомляться з науковцями, які вже давно займаються проблемою покращення життя на нашій планеті. Та численні випробування не дають позитивних результатів: ґрунт землі настільки виснажений, що ніякі культури в майбутньому не зможуть давати продукти харчування для людей, навіть кукурудза, якою зараз засіяні всі площі земель. Усі попередні експерименти довели, що покоління молодих людей таких як діти Купера стануть останніми мешканцями планети. Вислів Купера «*WE must save our planet, we will think how to do this*» [10] імплікує концепт HUMANITY і уможливлює вилучення концептуальної метафори HUMANITY IS SALVATION.

Доктор Бранд та його донька займаються проблемою збереження людства на нашій планеті, намагаючись створити навіть клони людей для життя в інших умовах і цивілізаціях. Як найкращий льотчик-розвідник, якого знає Доктор Бранд, Купер раніше працював на NASA, але був звільнений бо не виконав наказ бомбити людей, які помирала від голоду: «*The same NASA, you flew for, but were shut down because refused to bomb people who starved from hunger...*» [10].

Купера обрано до керування між орбітальним космічним кораблем, який створили американські вчені в таємній науковій станції. Для підтвердження математичних, хімічних та біологічних розрахунків необхідні були зразки ґрунту з інших планет. Це і постало завданням для членів екіпажу, обраних в довготривалу експедицію на сотні років: пройти скрізь чорну діру і знайти планети, сприятливі для життя людства: «*The black hole will help us to find a new home for humanity...*» [10]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз уможливлює

вилучення концептуальної метафори HUMANITY IS SEARCHING of a NEW HOME.

Донька Купера Мерфі – розумна дівчина зі здібностями в галузі фізики, математики, розуміє, що така експедиція може зайняти цілу вічність і вона вже ніколи в її житті не побачить батька. Вона бажає залишитися. Та навіть її привід підказує теж саме: «*Stay...Stay...*»[10]

З розмови з доктором Брандом, Купер зрозумів, що уряд країни не робить зусиль врятувати людство. Це як природний відбір: хтось раніше, хтось потім. Тому рятувати людство треба переселенням на інші планети: «*You sent people to find a new home? ...Lazurus mission.....But he died and only Jesus resurrect him.....*»[10] Алюзія на біблійський сюжет, в якому Лазар помер, спасаючи людей, а потім Ісус його воскресив імплікує концепт ЛЮДСТВО і сприяє вилученню концептуальної метафори HUMANITY IS RESURRECTION.

Купер вагається, але його місія – продовжити життя людства хай би і на інших планетах. Він замислюється і впевнений, що така місія варта витраченого часу і його життя: «*Mankind was born on the earth and will never die*»[10]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз наданого уривку з кіно тексту експлікує концепт HUMANITY і дає змогу вилучити концептуальну метафору HUMANITY IS LIFE.

З розмови про плани на майбутню експедицію, Купер дізнається про ще одну експедицію, яку було відправлено 10 років тому і зараз не має зв'язку з нею. Науковці намагалися знайти планети для життя і всі передані дані поки засвідчили відсутність такої можливості переселити людство в кращі умови. Доктор Мартін своїм прикладом надихнув 11 найкращих спеціалістів на пошуки нового середовища, придатного для життя людства. Та всі ці дослідники не мали родини і свої життя жертвували ради спасіння інших: «*They have no family, no attachments. Only their mission. They are best among the Humanities...*»[10] Інтерпретаційно-текстовий аналіз даного уривку з кіно тексту сприяє вилученню концептуальної метафори HUMANITY IS SACRIFICE.

Об'єктивація концепту ЛЮДСТВО відбувається і в роздумах професора Бранда, який підбирає дослідників і винахідників з різних галузей науки для експедиції: «*Stepping out into the universe, we must control the reality of interstellar travel. We must reach far our real spell. We must think not as individuals, but as a species*». Інтерпретаційно-текстовий аналіз даного уривку кіно тексту

сприяє виокремленню концептуальної метафори HUMANITY IS A SPECIES.

І хоча члени експедиції – науковці, вони живі особистості зі своїми емоціями і почуттями. В діалозі Купера з Амалією Бранд виникає дискусія щодо сутності поняття «кохання»: для Купера – це любов до дітей, соціальна корисність, зв'язки: «*LOVE has meanings: social utility, social bonding, child rearing*». Зовсім іншої думки Амалія: «*We love people who have died. Where social utility in that?...May be it's smth more, may be its evidence, artifact of a high dimension that we can't consciously perceive....Love is one thing we capable perceiving that transcends dimensions of time and space*»....[10]. Основу осмислення концепту ЛЮДСТВО в даному контексті складають мовні одиниці *love, social utility, social bonding, child rearing*, які реконструюють концептуальні метафоричні схеми HUMANITY IS LOVE, HUMANITY IS SOCIAL UTILITY, HUMANITY IS SOCIAL BONDING, HUMANITY IS CHILD REARING.

Розуміння, що людство має як позитивні так і негативні ознаки відбувається на планеті, де члени експедиції зустрічаються з відомим доктором Манном, який терміново з'явився на зв'язку і наполягав на зустрічі на планеті, де як виявилось потім, непридатної для життя людей. Його діями керувала жага повернутися назад, але він не мав свого корабля, то вирішив загубити життя Купера заради місця пілота і зробити стиковку зі станцією для подальшого польоту. «*When you die you will see faces of your children...Don't judge me ... I must come back*»[10]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз поданого уривку кіно тексту дає змогу вилучити концептуальну метафору HUMANITY IS BETRAYAL. Та в розповіді доктора Манна з'явилася омана, в яку втягнув доктор Бранд всіх присутніх членів експедиції: «*There is no planet for human being life. Doctor Brand knew this fact. He sent expedition to clone people*» [10]. В основі осмислення концепту HUMANITY в наведеному уривку з кіно тексту лежить концептуальна метафора HUMANITY IS DELUSION.

Цікавим в ході сюжету кінострічки є використання нелінійного часу та уявних, можливих та реальних світів. Текстовий світ є складним когнітивним комплексом, що поєднує два елементи: мовний матеріал, когнітивну базу – знання й уявлення комунікантів. У межах текстового світу виокремлюються різноманітні можливі світи: світ автора і світ персонажів, який у свою чергу поділяється на світ уявлень, бажань, світ знань, світ зобов'язань. До того ж, світи бувають реальними

та нереальними або уявними [14], дейктичні, атитюдні та епістемічні похідні світи [17].

Дейктичні похідні світи виникають у результаті відхилень від основних параметрів тексту за ініціативою учасників або персонажів. Атитюдні похідні світи включають у дискурс три сфери когнітивної активності: бажання, переконання і наміри. Епістемічні похідні світи охоплюють події, віддалені від початкового текстового світу або гіпотетично в ньому представлені [17].

Подальше розмежування текстових світів пов'язане з виділенням двох типів залежно від того, хто ініціює зміну дейктичних параметрів базового текстового світу – учасники дискурсу або персонажі. Відповідно виділяють світи, що доступні учасникам (*participant-accessible*), і ті, що доступні персонажам (*character-accessible*). На відміну від других, перші відповідають принципам дискурсу [15].

Екстраполюючи погляди науковців на площину нашої розвідки виявляємо існування у кіно тексті дейктичних та атитюдних світів.

Кінострічка починається з дій привида і закінчується саме тими ж діями та тільки це вже не привід, а Купер намагається подати сигнали донці впустити його в реальний світ бо за стінами дому гравітація створює інший світ (дейктичний): «*Murph, stop him, don't give him go*» [10]. Мандруючи скрізь чорну діру, члени експедиції досягають планети на якій, за їх спостереженнями, має бути цивілізація. Адже крім води вони знаходять уламки корабля попередньої експедиції і розуміють, що цей світ не існує, він нереальний (дейктичний). І час дорів-

няється 7 рокам життя на землі. А мешканці цієї планети існують в різних вимірах: «*They are beings of five dimensions*» [10]. І Амалія потрапляє на нову планету, де на самоті прагне про нове життя людей (атитюдний). Та все ж Мерф дочекалася свого батька, хоча і наприкінці життя. Станція на планеті Сатурн, де тепер живе людство, була названа на її честь – Купер. Цей світ став можливим для існування людства (атитюдний).

Висновки. У контексті нашої розвідки розглядаємо лінгвістичну складову мови кіно тексту. Концепт ЛЮДСТВО визначаємо за класифікацією А.Приходька як антропоцентричний, універсальний, непараметричний, нерегулятивний конструкт.

Аналіз мовного матеріалу кіно тексту стрічки «Інтерстелар» дав підстави виокремити засоби актуалізації концепту ЛЮДСТВО до яких відносимо: концептуальні метафори, інтертекстуальний алюзивний сюжет, нелінійний час та наявність дейктичних і атитюдних світів.

Інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналіз сприяли вилученню мовних одиниць, які актуалізують концепт ЛЮДСТВО і реконструюють концептуальні метафоричні схеми: HUMANITY IS SALVATION, HUMANITY IS SEARCHING of a NEW HOME, HUMANITY IS RESURRECTION, HUMANITY IS LIFE, HUMANITY IS SACRIFICE, HUMANITY IS A SPECIES, HUMANITY IS BETRAYAL, HUMANITY IS DELUSION, HUMANITY IS LOVE, HUMANITY IS SOCIAL UTILITY, HUMANITY IS SOCIAL BONDING, HUMANITY IS CHILD REARING.

Список літератури:

1. Андрєєва Т. О. Феномен людства та його соціально-філософська концептуалізація. Автореф. дис. док. філософ. наук.: 09.00.03 Соціальна філософія та філософія історії. Харків, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. 2004. 36 с.
2. Ганжа А. Лінгвопрагматика кіно тексту сучасної документалістики про І.Франка. *Культура слова*. № 85, 2016. С. 175–182.
3. Голубенко Н. Концептуальні підходи до дослідження кінотексту в аспекті інтерсеміотичного перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 44, том 1, 2021. С. 152–157.
4. Ковалів Ю. І. Знакова ситуація. Кінотекст. Літературознавча енциклопедія. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. С. 394–395.
5. Колоїз Ж. Lingual interpretation of the HUMANITY concept within the poetic works of Lina Kostenko. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 14. 2016, 190–207. <https://doi.org/10.31812/filstd.v14i0.221>
6. Лютянська Н. І. Кіносценарій в аспекті кіно перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2022. Т. 2, вип. 23. С. 188–192. URL http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_2/37.pdf
7. Мельник М. Є. Кінотекст як особливий вид дискурсу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 123–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2014_12_22
8. Приходько А. М. Концептологія дискурсу: апелювання концепту до дискурсів. *Англістика та американістика*. 2013. Вип. 10. С. 43–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/antame_2013_10_14

9. Шумицька Г., Путрашик В. Науково-популярний кінотекст: етапи й логіка творення (на матеріалі документального фільму про професора Йосипа Дзендзелівського). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Вип. 27. С. 185–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2012_27_40
10. «Interstellar». URL: <https://rezka-ua.org/ua/films/fiction/2259-interstellar-2014.html>
11. Kozloff S. *Overhearing Film Dialogue Text*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2000. 332 p.
12. Pavel T. *Fictional Worlds*. Cambridge: Harvard University Press, 1986. 178 p.
13. Riffaterre M. *Fictional truth*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1990. 160 p.
14. Ryan M.-L. From Parallel Universes to Possible Worlds: Ontological pluralism in Physics, Narratology, and Narrative / *Poetics today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*: Volume 27, Number 4, 2006. Duke University Press. P. 633–674.
15. Stockwell P. *Cognitive Poetics: An Introduction*. London: Routledge, 2002. 193 p.
16. «Humanity» Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/humanity> Accessed 25 oct. 2025
17. Werth P. *Text worlds: representing conceptual space in discourse*. Longman, 1999. 390 p.

Zabolotska O. O. MEANS OF ACTUALIZING THE CONCEPT OF HUMANITY IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXT (case study of film «Interstellar»)

This article is devoted to the actual problem of determining the means of actualizing the concept of HUMANITY in the English-language film text. It is revealed that this phenomenon has interested scientists, researchers, and philosophers since ancient times. In all eras of the existence of mankind, this phenomenon was interpreted in different notions but received its concrete meaning only in times of globalization. A retrospective analysis of the scientific literature proved the lack of any research on this problem in the field of cognitive linguistics and conceptology. More often this phenomenon is investigated from a philosophical and sociopsychological perspective. In addition, this phenomenon was not researched in the film discourse, particular in film texts, which has determined the relevance of this study. This article highlights the structural components of the nominative field of the concept of HUMANITY (co-nuclear area of the nominative field of the concept of HUMANITY includes language units: mankind, human society, people, humanind, community. the periphery area combines such lexemes as: world, public, populace, mass, species) and provides its characteristic features in accordance with the taxonomy of concepts constructed by A. Prykhodko as an anthropocentric, universal, non-parametric and non-regulatory construct. The analysis of the language material of the film text of the «Interstellar» has given reasons to single out the means of actualizing the concept of HUMANITY, which include: conceptual metaphors, intertextual allusive plot, nonlinear time and the presence of deictic and attitudinal worlds. Interpretive-textual and conceptual analysis helped to determine all language units that actualize the concept of HUMANITY and reconstruct conceptual metaphorical schemes: HUMANITY IS SALVATION, HUMANITY IS SEARCHING of a NEW HOME, HUMANITY IS RESURRECTION, HUMANITY IS LIFE, HUMANITY IS SACRIFICE, HUMANITY IS A SPECIES, HUMANITY IS BETRAYAL, HUMANITY IS DELUSION, HUMANITY IS LOVE, HUMANITY IS SOCIAL UTILITY, HUMANITY IS SOCIAL BONDING, HUMANITY IS CHILD REARING.

Key words: *conceptual metaphors, intertextual allusive plot, nonlinear time, deictic and attitudinal worlds.*

Дата надходження статті: 28.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025